

Ett ämne blir till

Håkan Hydén

GAMLA SEMINARIET – ETT ÄMNE FÖDS

I 1958 års stadga angående juridiska och samhällsvetenskapliga examina infördes allmän rättsvetenskap, avsett att belysa rättsreglernas funktion i samhället. Här framhölls att ämnet i stort sett motsvarade vad som brukar kallas rättssociologi. På detta sätt var det första fröet sått för uppkomsten av det som senare skulle bli rättssociologi.

Den som introducerade ämnet i Sverige var professor Per Stjernquist (1912–2005). Han startade undervisning höstterminen 1963 i Lund. Trots att han var professor i civilrätt infördes kursen på samhällsvetenskaplig fakultet och administrerades genom institutionen för statskunskap, där hans bror, Nils Stjernquist, var professor. Per Stjernquist tilldelades av regeringen en nyinrättad professur i ämnet rättsociologi den 1 juli 1972, varvid vid den tiden vanlig följdutrustning i personal tillkom. Samtidigt inrättades en institution för rättsociologi vid samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet. Ämnet och institutionen tilldelades status som ett särskilt skyddat ämne. Fördelen med att rättsociologin – som i övriga världen merendels är knutet till en juridisk fakultet – knöts till den samhällsvetenskapliga fakulteten är att det har kunnat utvecklas utan strider med den juridiska fakultetens dominerande syn på rättsvetenskap som rättsdogmatik.

Per Stjernquist startade 1972 ”Rättssociologiska seminariet”. Institutionen höll då till i en korridor på Gamla seminariet på Lasarettområdet. I Rättssociologiska seminariet tillhandahölls utbildning på tre terminer i ämnet. 1971 kom den första läroboken i ämnet på svensk botten, *Sociala styrningsformer*¹, av Lena Lindgren, Dan Magnusson och Per Stjernquist.

Stjernquist utvecklade tidigt ett intresse för de delar av statsvetenskaplig teori som kunde bidra till förståelsen av rättslig och politisk styrning. Han var inspirerad av Eugen Ehrlichs arbete om ”levande rätt” men han tog fasta på insikten om skillnaden mellan å ena sidan en regel, uppbyggd efter lärosatser och begrepp, och å andra sidan hur den transformeras i den kulturella omgivning där den används.

Så småningom intresserade sig Per Stjernquist mer och mer för sociologisk teori, inte minst socialpsykologi med bäring på påverkansprocesser och hur mänskligt beteende kan påverkas. Han ville i sin forskning kartlägga vilka faktorer som tillsammans med lagen påverkar människors beteende. I sitt Magnum Opus, *Laws in the Forest*,² genomfördes empiriska studier av vilka metoder och förhållningssätt skogsvårdsstyrelserna använde sig av när de skulle implementera skogsvårdslagen ute på fältet. Stjernquist laborerade med olika påverkansfaktorer, Den modell som där presenteras är central för förståelsen av Stjernquists rättssociologiska intresse.³

Stjernquist urskiljer fem olika nivåer som relevanta att studera för förståelsen av faktorer som påverkar lagars verkningar. Utgångspunkten är (1) studiet av i vilken utsträckning beteendet har ändrats/påverkats hos lagens adressater. Därefter menar Stjernquist att man som forskare måste söka efter relevanta påverkansfaktorer. Dessa talar han om i termer av normer. Viktigt blir då att studera vilken (2) källa som de normer som gör sig gällande på ifråga varande område har och (3), vad som kännetecknar dessa normer och (4), hur de opererar. Slutligen finns det anledning att analysera (5) vilka psykologiska processer hos mottagarna, lagens adressater, som uppträder i form av acceptans och formering av motiv.

Slutsatserna från Stjernquists studie, som omfattade implementeringen av skogsvårdslagstiftningen under 1900-talet fram till 1960, var att lagen i sig inte hade haft någon direkt styrande effekt. Det var snarare aktiviteter från myndigheterna, skogsvårdsstyrelserna, som hade haft verkan på skogsägarnas beteende. Lagen kunde på detta sätt sägas ha haft en indirekt effekt i det att den legitimerade skogsvårdspersonalens agerande. Stjernquist var en av de första som lyfte fram det inom implementeringsforskningen återkommande dilemman att tillsynspersonal förväntas uppträda både som kontrollanter och som rådgivare, ett val mellan en hårdare mer polisiär linje kontra en mjukare linje som bygger sin legitimitet på att tillsynspersonalen ikläder sig expertens roll. I Stjernquists studie hade implementeringen varit lyckad genom att skogsvårdspersonalen företrädesvis hade arbetat efter den mjukare linjen. Genom den aktörsorienterade ansats Stjernquist företräder i förklaringen av lagars verkningar blir motivbildningsprocessen en fråga om psykologiska processer. Detta har sedermera genom normforskningen kompletterats med ett normperspektiv till att gälla mer generella påverkansfaktorer.⁴

Rättssociologins etablering i Lund och Sverige under efterkrigstiden kan sägas hänga samman med framväxten av välfärdsstaten och de speciella rättsformer som detta förde med sig.⁵ Dessa har de gemensamt att de spränger gränserna för den traditionella rättskällebundna juridiska metoden. Den framåtsyftande och resultatorienterade mål-medel lagstiftning som växte fram på den offentliga sektorn passade helt enkelt inte den normorienterade modell för lagstiftning som den rättsdogmatiska beslutsmodell, rättsvetenskapen förutsatte.⁶ Rättssociologisk kunskap borde därför varit högt eftertraktad med tanke på att välfärdsstatens (offentliga) rätt har kommit att dominera över den klassiska civil- och straffrätten.⁷ Men detta har aldrig rönt något större intresse hos politikerna. Dessa tycks inte ha brytt sig om konsekvenserna av de lagar som införts. När väl lagen har antagits har man utgått ifrån att den enligt den s.k. strömbrytarmodellen fungerar i enlighet med lagens ambitioner så fort den införts. Men så är långt ifrån fallet, något som rättssociologer många gånger har kunnat påvisa.⁸ Inom den offentliga sektorn är detta närmast legio och inget undantag.

Rättssociologiska institutionen erbjöd också inom ramen för det högre seminariet i rättssociologi en filosofie doktorsexamen i rättssociologi. De första som disputerade var i juni 1978, dagarna efter varandra, Karin Widerberg och Håkan Hydén på var sin avhandling, om *Kvinnors rättsliga och sociala ställning 1750–1980* respektive *Rättens samhällsliga funktioner*, feministiskt och marxistiskt inspirerade. Andra tidiga disputationer var Dan Magnusson, som varit med och startat ämnet tillsammans med Per Stjernquist och Lena Lindgren, Jonny Kalderstam (1942–2007) och Aster Akalu (1948–1993). Magnusson disputerade 1979 på en avhandling om ekonomisk brottslighet,⁹ Kalderstam 1980 om *de Laglösa*¹⁰ och Akalu 1982 om jordreformer i Etiopien.¹¹ Med på denna tid fanns också Antoinette Hetzler, som kommit från USA till Rättssociologiska institutionen redan 1972.¹² Här finns också anledning att nämna Hans Esping som var revisionsdirektör på RRV. Han framlade 1983 en avhandling, *Förvaltningsrätt och reformpolitik*.

1979 uppgraderades ämnet och professuren till att bli rikstäckande. Eftersom ämnet bara fanns företrätt på ett universitet i Sverige skulle professuren ha ansvar för handledningen av doktorander med inriktning på rättssociologi i hela Sverige. Redan dessförinnan hade det 1977 blivit ett obligatoriskt ämne i juristutbildningen, dock enbart med initialt fem veckors studier på heltid, något som så småningom krympte till två veckor för att sedan helt försvinna från juristutbildningen i samband med att den centrala utbildningsplanen för juristutbildningen 1989 ersattes med lokal

utbildningsplan. Det fanns då inte längre plats och intresse för rättssociologiämnet hos juristerna. Men Rättssociologiska institutionen/enheten har ändå utbildat en stor mängd jurister under åren. Upp till en tredjedel av de studerande på A-nivån har rättssociologi som valfri kurs inom ramen för juristprogrammet. En mindre del har också fortsatt att läsa på högre nivåer, några ändå upp till forskarutbildningen. Vi ser idag inte minst ett intresse för rättssociologi inom ramen för det kriminologiska programmet. Det finns också de som läser rättssociologi för att meritera sig för juristprogrammet och inför polisutbildningen.

Den 1 januari 1979 pensionerades professor Per Stjernquist. Tjänsten utlystes och tilldelades Ulla Bondesson, som gjort sig känd genom den kriminologiska avhandlingen *Fången i fångsamhället*, 1974. Hon blev dock inte långvarig på tjänsten. Efter kort tid fylld av konflikter sökte hon sig bort från institutionen till Köpenhamns universitet och en professur i kriminologi där. Ulla Bondesson var tjänstledig från professuren i Lund, vilket ledde till ett *interregnum* under 1980-talet, då företrädesvis Hans Klette vikarierade på tjänsten.¹³ Efter det att Ulla Bondesson inte längre beviljats tjänstledighet utlystes tjänsten på nytt i februari 1986.¹⁴ Tjänsten söktes av samtliga de personer som var i omlopp på institutionen utom Karin Widerberg som redan 1983 hade lämnat institutionen och flyttat till Oslo och den rättssociologiska institutionen där.¹⁵ Professorstjänsten kom efter sakkunnigas bedömning att tilldelas Håkan Hydén, författaren av dessa rader. Det dröjde dock till den 1 augusti 1988 innan tjänsten efter överklaganden kunde tillsättas.

1983 tog Mona Kubicek över som sekreterare efter Marianne Köster och tjänstgjorde fram till 1990, då Rättssociologiska institutionen 1990-05-09 genom beslut av styrelsen för samhällsvetenskap fördes över till Sociologiska institutionen. Detta var ett led i skapandet av storinstitutioner som började göra sig gällande vid denna tid och ett sätt att lösa de konflikter som uppkommit efter professorstillsättningen, något som kom att hämma ämnets utveckling under åtskilliga år på 1990-talet. Rättssociologen blev en enhet inom Sociologiska institutionen och beslut rörande ämnet var formellt underkastat beslutsorganen på Sociologiska institutionen, även om den rättssociologiska enheten skulle ha så mycket autonomi som möjligt.

Rättssociologiska enheten var vid denna tid minst sagt liten. Den bestod utöver professor och sekreterare av två högskolelektorer, tillika docenter,¹⁶ två doktorander,¹⁷ en forskarassistent¹⁸ samt två forskningsassistenter.¹⁹ Den totala budgeten för GU och FU var 1,654 kkr för budgetåret 1989/90.

Institutionens grundutbildning dominerades av s.k. fristående kurser. Det motsvarade 105 årstudieplatser. Till detta kom 10 linjeårsstudieplatser. Institutionen var således vid denna tid liten och sårbar. 1985 hade rätts-sociologi som ämne blivit upptaget på den s.k. nationella minikrysslistan, vilket innebar att ämnet var garanterat en viss minsta resurstilldelning så att ett basutbud avseende grundläggande högskoleutbildning skulle kunna erbjudas.

Under 1980-talet hade en mängd enstaka kurser tillkommit utöver grundkurserna på A-, B- och C-nivå, delvis på grund av att tilldelnings-systemet gynnade detta. När jag tillträdde professuren och hade mitt första seminarium försökte jag sammanfatta läget för det rättssociologiska ämnet genom presentationen av en tårtmodell.²⁰

Tårtmodellen antyder att ämnets *raison d'être* skulle ligga i tillämpningen av rätten inom olika samhällsområden, en tillämpning som inte handlar om tolkning av innehållet i rätten utan om rättens funktioner inom olika samhällsområden.²¹ Kopplingen eller härledningen av den rättssociologiska tillämpningen till den allmänna rättsociologiska teorin var inte så framträdande under denna tid, mycket beroende på att denna inte var särskilt utvecklad och till dels fortfarande saknas. Som en följd av detta kom inte heller den specifika rättsociologiska teorin inom olika berörda områden att etableras.²² Denna kom istället att luta sig mot de teorier och erfarenheter från de forskningsfält inom vilket forskningen bedrevs. Man kan med tårtmetaforen för ögonen påstå att tårtan inte riktigt hängde ihop. Det var en deg i kanterna som i och för sig var någorlunda fast, medan ju närmare mitten man kom desto lösare blev konsistensen.

Ett av de områden som utvecklades under 1990-talet var mänskliga rättigheter. Rättssociologen mottog anslag från Sida för bedrivande av forskning inom området.²³ Ett annat forskningsfält var miljö och hållbar utveckling. Anna Lisa Lindén, sociologiska institutionen och Håkan Hydén samarbetade under några år under slutet av 1990-talet i det Miljösociologiska seminarier. Mellan åren 1996–2002 ingick båda i det av Mistra, Naturvårdsverket och Formas finansierade tvärvetenskapliga forskarnätverket, Utvägar, som finansierade Hydéns lön under denna tid på halvtid, något som kom Rättsociologiska enheten till del.

GAMLA JURIDICUM – RÄTTSSOCIOLOGI BÖRJAR STÅ PÅ EGNA BEN
1998 var det dags att inta nya lokaler när den centrala förvaltningen

övertog utrymmena på Bredgatan. Rättssociologen fick flytta till översta våningen i det Gamla barnsjukhuset, f.d. Juridicum's lokaler, numera Samhällsvetenskapliga biblioteket. Verksamheten växte. 1999 var antalet doktorander uppe i 12, varav två var amanuenser.²⁴ Personalen bestod av 3 disputerade lärare och två professor.²⁵ Karsten Åström, som kom från Socialhögskolan i Stockholm när han erhöll en docenttjänst i rättssociologi 1995, blev vid denna tid befordrad professor i rättssociologi. Därutöver fanns en sekreterare, Lilian Dahl samt en sekreterare på 25 % som tillhörde sociologiska institutionen, Mona Pettersson. Hon hade ansvar för kursadministration.²⁶ Lilian Dahl är alltså en central punkt i Rättssociologens verksamhet. Hon rekryterades till enheten i mitten av 1990-talet efter att bl.a. ha arbetat på samhällsvetenskapliga fakultetens kansli.

Rättssociologi brukar beskrivas som studiet av rättsliga fenomen med samhällsvetenskapliga metoder. Detta är något som också skiljer rättssociologin från rättsdogmatiken i ett rättsvetenskapligt perspektiv. Med denna utgångspunkt kan rättssociologi sägas ha ett annat perspektiv på juridiken än vad rättsvetenskapen i huvudsak laborerar med.²⁷ Man kan tala om ett inifrån- och ett utifrånperspektiv på rätten, där rättssociologi står för det sistnämnda.²⁸ Men detta var inte tillräckligt för en bestämning av vad som är rättssociologins kärna eller själ. Framförallt försätter den ämnet i ett dilemma där det kläms mellan två starka vetenskapliga traditioner, en månghundraårig tradition av rättsvetenskap och en – visserligen mycket yngre – samhällsvetenskaplig forskningstradition och ingen av dessa vill egentligen veta av den där ”oäktingen”.²⁹

Denna identitetskris har behandlats av forskare inom området.³⁰ Reza Banakar har i den nordiska tidskriften *Retfærd* initierat en debatt som blev mycket uppmärksammad, där han hävdar att nyckeln till att utveckla en egen vetenskaplig identitet för rättssociologi ligger i att övervinna dikotomin mellan lagen och samhället, och mellan rättsvetenskap och sociologi.³¹ Längs denna linje har institutionen för Rättssociologi börjat utveckla begreppet norm som ett verktyg för att integrera de olika perspektiven.³² Åtskilliga avhandlingar har med början av Wickenbergs och Gillbergs 1999 under 2000-talet tillämpat ett normperspektiv. Det rör sig – utöver mina egna och andras skrifter – om mer än 10 avhandlingar som tillämpat ett normperspektiv på ett eller annat sätt.³³

Rättssociologins utvecklingskurva har således under 2000-talet pekat stadigt uppåt. Enheten var år 2000 föremål för en utvärdering som

genomfördes av professor Alex Ziegert, från University of Sydney³⁴. Ziegert framhöll bl.a. följande³⁵:

“The department” is unique in providing independently and with limited resources a full range of programs on different levels in the interdisciplinary area of sociology of law.”

Detta omdöme kom att några år senare konfirmeras av Högskoleverkets utvärdering. Där uttalades bl.a. att ”idag är Rättssociologiska enheten vid Lunds universitet den starkaste enheten för rättssociologi i Norden”. Rättssociologiska enheten började då bli mogen att släppa banden till ”moderämnet”, sociologi, och fortsätta att utvecklas på egen hand. Beslut fattades 2006 om att Rättssociologiska enheten skulle bli en enhet direkt under samhällsvetenskapliga fakulteten. Dåvarande dekanus Sune Sunesson talade i termer av att enheten skulle läggas i kuvös för att så småningom kunna bli en egen institution. I samband med detta valdes Per Wickenberg till föreståndare (prefekt).

På grund av kuvösen eller ej, det må vara osagt, påvisades ytterligare tecken på Rättssociologiska enhetens positiva utveckling. Med Per Wickenberg först som studierektor (2001) och sedan som föreståndare kan en ny era i Rättssociologins historia sägas ha inletts. Ekonomi och förvaltning liksom innehållet i verksamheten kom i ordning, något som underlättades av den nyvunna självständigheten 2006. Rättssociologiska enheten fick kvitto på detta i den s.k. RQ08 (*Research Quality Assurance for the Future*, 2008). Rättssociologiämnet fick omdömet *excellent* på de fem variabler som bedömdes: kvalitet, produktivitet, relevans, vitalitet och organisatorisk kapacitet samt framtidsplaner. Normvetenskapen, sådan den utvecklats vid Rättssociologen har varit ett framgångsrikt projekt och lagt grunden för utvecklingen och förstärkningen av en egen identitet. Detta återspeglas också i det slutomdöme som Rättssociologen fick i RQ08 beträffande framtidsplaner. I den utvärdering som nämndes ovan uttalade expertteamet följande på denna punkt:

The vision of a research centre on norms is an extremely interesting and original idea for the future. The University would be wise to make a note of this vision, and give it support. Many departments could be involved, and interests in questions of ethics, gender, socialization, and culture and society in general could be vitalized and integrated. On a four point scale it is given the rank of *excellent*.

Rättsociologins normbegrepp är vidare än det som man i gängse sociologisk teori laborerar med i form av informella, sociala normer. Normer definieras som (i) handlingsanvisningar som är (ii) socialt reproducerade och (iii) uttryck för individens uppfattning avseende omgivningens förväntningar på det egna beteendet. Detta utgör normens grundläggande essenser.³⁶ Rättsociologin laborerar också med ett normbegrepp som med utgångspunkt i förväntningar inkluderar ”normer utan subjekt”, dvs. sådana förväntningar som är en följd av strukturer och/eller som emanerar från rationaliteten i olika system.³⁷ Detta är en tillämpning som man finner mer och mer inom t.ex. genusvetenskapen.³⁸

Uppkomsten eller förekomsten av en norm är inte bara relaterad till individers preferenser. Det är också beroende av vilken kunskap och kognition som gör sig gällande. Utan kunskap om hur de *preferenser* individerna har ska kunna förverkligas uppstår inga normer. Slutligen är uppkomsten av normer också beroende av vilka faktiska möjligheter som föreligger att realisera det individerna vill och kan. Dessa möjligheter är ofta strukturellt bestämda genom de olika system som föreligger i samhället. Här finns en länk tillbaka till Per Stjernquists tidiga försök att med hänvisning till motivbildande faktorer förklara varför folk följer lagen. I Stjernquists fall handlade det framförallt att förstå varför skogsägare och myndighetsföreträdare följer eller inte följer lagen. Genom den utveckling som rättsociologin har genomgått kan denna problematik sägas ha överfört till att gälla varför människor i allmänhet, inklusive myndighetsföreträdare, följer normer. I och med att vi här talar om sociala och professionella och inte rättsliga normer blir det en empirisk fråga att undersöka hur de normer ser ut som gör sig gällande inom olika samhälleliga delområden³⁹.

GAMLA PEDAGOGENS LOKALER – RÄTTSSOCIOLOGI BLICKAR FRAMÅT

Lokalerna i Gamla Barnsjukhuset började nu bli för trånga. Ännu en flytt aktualiserades. Denna gång till f.d. Pedagogiska institutionens lokaler vid Valvet på södra Lasarettområdet. 2010 intog Rättsociologen översta våningsplanet med dess långa korridorer, som visserligen renoverats men som ändå hade kvar karaktären av gammal sjukhusbyggnad. Där fick Rättsociologen också tillgång till två egna föreläsningssalor.⁴⁰ Dessutom byggdes en föreläsningssal om till ett rum med åtskilliga forskarplatser

för doktorander och gästforskare. Som en del i den tilltagande internationaliseringen ingick Rättssociologen i ett forskarutbildningssamarbete med flera europeiska universitet på initiativ av *University of Milan*, det s.k. *Renato Treves International PhD Program in Law and Society*. Vi har haft en egen doktorand inom ramen för detta⁴¹ och därutöver hyst doktorander från andra länder som gästforskare i perioder mellan ett par månader upp till ett halvår. Vi har även varit handledare för två doktorander inom detta program⁴² samt slutit ett *joint degree* avtal beträffande en doktorand.⁴³

Den 1 mars 2012 gick Håkan Hydén i pension för att bli seniorprofessor på deltid. Drygt ett och ett halvt år senare var efterträdaren utsedd, Reza Banakar, som efter en längre tid i Oxford och London, kunde återvända till Lund som en internationellt väletablerad forskare i ämnet med åtskilliga viktiga publikationer i rättssociologi bakom sig.⁴⁴ Rättssociologiska enheten hade då blivit en egen institution – den 26 september 2013 hade Samhällsvetenskapliga fakultetsstyrelsen beslutat inrätta Rättssociologiska institutionen vid Lunds universitet. Matthias Baier hade tagit över som prefekt efter Per Wickenberg. I skrivande stund (mars 2015) består institutionen av tre kvinnliga och fem manliga doktorander, tre (postdoc-) tjänster,⁴⁵ två externfinansierade disputerade forskare, 10 universitetslektorer, varav en tjänstledig och en på deltid, två professorer och två seniorprofessorer⁴⁶, en projektledare och tre projektassistenter, en universitetsadjunkt, två utbildningsadministratörer en och utbildningskoordinator samt en webbredaktör. Institutionen hade inte bara fått en ny professor och två seniorprofessorer, utan tre av seniorforskarna hade också vid denna tid erhållit docentkompetens.⁴⁷ Därmed står Rättssociologiska institutionen väl rustad för att ytterligare utveckla sin grundutbildning, forskning och forskarutbildning.

Beträffande utbildningsutbudet har detta på senare år utvidgats till att innefatta rättssociologens medverkan i det s.k. Kriminologiprogrammet, som är ett samarbete mellan sociologi och rättssociologi. Omfattningen av grundutbildningen har varierat över åren men den kan nog sägas ha stabiliserat sig på ca 300 studenter på A-nivån årligen. Rättssociologi ger också ett relativt nystartat masterprogram i rättssociologi med europeisk inriktning, det s.k. SELA (*Sociology of European Law*). Detta är ett masterprogram som syftar till att öka studenternas förståelse för grunderna, integrationsprocesserna och utvecklingslinjerna som finns i den Europeiska unionen. SELA tar upp viktiga frågor som rör utveckling och implementering av europeisk lagstiftning. Utbildningen sker på engelska.

Programmet antar ca 40 studenter per år och är öppen för studenter från Sverige och resten av världen. Programmet läses på Rättsociologiska institutionen i Lund och ges på distans.⁴⁸

Rättssociologen arbetar med uppdragsutbildning tillsammans med LUCE (Lund University Commissioned Education) och har medverkat i den SIDA-finansierade, internationella utbildningen *Child Rights, School and Classroom Management* som berör barns rättigheter i världens utvecklingsländer.⁴⁹ Denna uppdragsutbildning har pågått i mer än tio år och resultaten finns dokumenterade i olika skrifter.⁵⁰ Rättsociologiska forskare är också initiativtagare och medverkar i uppdragsutbildningen, SIDC (*Social Innovation in a Digital Context*), ett utbildningsprogram som finansieras av Svenska Institutet⁵¹. SIDC handlar om relationen mellan digital teknik och sociopolitisk förändring, och hur förändringsagenter kan utnyttja detta förhållande för att bygga bättre samhällen. Det vänder sig till deltagare från Mellersta Östern, Nordafrika och delar av Asien.

Rättssociologens forskningsmiljö utvecklas ständigt. Ett sätt att stimulera forskningen är att inrätta forskningskluster. Dessa ska främja samarbete mellan enskilda forskare och forskningsprojekt. Just nu samlas och organiseras forskningen i ett antal olika forskningskluster, där forskare inom samma områden kan hitta kreativa och inspirerande samarbeten.

Längst har klustret kring *Cybernormer* kommit. Det initierades för ca sex år sedan genom ett fyraårigt forskningsanslag från KK-stiftelsen. Cybernormer samlar forskare från olika håll för att undersöka både sociala och rättsliga normer och de normbildningsprocesser som uppstår i informationsteknologins kölvatten.⁵² Internet ger upphov till nya normer i samhället. Cybernormer vill undersöka klyftan mellan det traditionella samhällets regler och de sociala normer som uppstår på nätet. Vilka konsekvenser får ny lagstiftning på beteenden i det digitala?. Forskningsklustret⁵³ drivs som ett projekt av forskare vid Rättsociologiska institutionen och har ett antal samarbetspartners, bland annat Ericsson AB och Lunds kommuns skolförvaltning. Cybernormsklustret har en mängd publikationer bakom sig.⁵⁴

Även forskningsklustret om *Civilsamhället* fokuserar på normer.⁵⁵ Med utgångspunkt i en studie av det civila samhällets normer i Bogota, Colombia och en del andra colombianska städer är ambitionen att göra jämförelser med andra storstäder i världen.⁵⁶ Sålunda har en motsvarande enkätstudie gjorts beträffande boende i Stockholm, något som ger intressanta möjligheter till analyser av skillnader.

Forskningsklustret *Law, Gender and Violence* arbetar med att belysa de konsekvenser som en rättsprocess leder till. Utgångspunkten är att juridiken måste arbeta mer aktivt med att förstå och förebygga antidiskriminering genom att till exempel diskutera vilken effekt de lösningar som erbjuds får för enskilda, menar forskarna i *Law, Gender and Violence*. Bland dessa ingår forskare såväl från Rättssociologiska institutionen som Linneuniversitetet⁵⁷.

Det kan tilläggas att Rättssociologiska forskare också deltar inom ramen för den verksamhet som Lunds universitets institut för ekonomisk trygghet, *Economic Security Institute* (EconSec) bedriver. Institutet är knutet till WTS (*Work Technology and Social Change*).⁵⁸ Syftet är att bidra till vetenskapligt stöd för ökad ekonomisk trygghet för individer och samhälle. Forskare inom skilda discipliner ingår i detta fokusområde, däribland två doktorander i rättssociologi.⁵⁹

Klustren påminner om den s.k. tårtan som nämndes ovan. Denna motiverades av utvecklingen på utbildningsområdet. Nu talar vi om forskningskluster. Det innebär att den inre delen av tårtan/ämnet får en fastare form och på så sätt att ämnet hänger samman och skapar förutsättningar för en egen rättssociologisk identitet⁶⁰. Samtidigt har ett systematiskt arbete inletts för att återföra forskningsrön till grund- och mastersutbildningen.

Ett framträdande drag i forskningen sett i backspegeln av denna historiska exposé är att kvantitativa metoder kommer till heders igen. Utvecklingen för rättssociologins del har gått från kvantitativa till kvalitativa metoder till att numera innehålla en hälsosam blandning av båda, allt beroende av behov i det särskilda fallet. Rättssociologen står väl rustad att möta den metodutveckling som den globala digitaliseringen sannolikt för med sig. I hägnet av denna finns det omfattande stora och komplexa data för forskningen att vegetera på. Antalet publikationer från rättssociologiska forskare i *peer review*-granskade tidskrifter ökar stadigt och är ett tecken på att den positiva utveckling, som Rättssociologiska institutionen undergått bara på några år kommer kunna fortsätta ytterligare.⁶¹

Notes

1. Lena Lindgren, Dan Magnusson, Per Stjernquist 1971.
2. Stjernquist (1973).

3. Återfinns redan i Stjernquist (1963). Modellen kan betecknas som banbrytande både för rättssociologin och regleringsforskningen.
4. Jfr. Appelstrand (2007).
5. Bakgrunden tycks ha varit densamma i Tyskland, se Machura, Stefan (2011) s. 513 ff
6. Hydén, Stridbeck & Åström (1984), Hydén (1984) och (2002)
7. Hydén, 2002, kap 5
8. Här kan hänvisas till Antoinette Hetzlers arbeten rörande tillämpningen av sjukförsäkringslagstiftningen (1978), (1984) och (1994), Karin Widerbergs studie av Föräldraledighetslagen (1985) och min egen studie av miljöskyddslagstiftningen (1978).
9. Dan Magnusson kom att specialisera sig på detta och arbetade huvudsakligen på Brå (Brottsförebyggande rådet) med dessa frågor. Magnusson har också varit knuten till Internationella handelshögskolan i Jönköping.
10. Härutöver hade Kalderstam så skilda publikationer som den hårdkokta deckaren, *Fultjack* (1987) till *Kungamakt och kyrkojord* (1989). Kalderstam tjänstgjorde, när han inte undervisade i rättssociologi på kursen i kriminalpolitik, som stiftsjurist på Lunds stift.
11. *The process of land nationalization in Ethiopia: land nationalization and the peasants*. Därutöver publicerade Akalu rättsantropologiska skrifter, såsom *Beyond morals? : experiences of living the life of the Ethiopian Nuer* samt *The Nuer view of biological life: nature and sexuality in the experience of the Ethiopian Nuer* (1985), vilka byggde på ingående fältstudier (1989).
12. Hetzler var då disputerad vid University of California, Santa Barbara.
13. Klette blev sedermera professor i straffrätt vid Juridiska fakulteten, Lunds Universitet. Han disputerade 1970 på en avhandling om rattfylleribrott.
14. Det kan tilläggas att samtidigt utlystes professorstjänsten i handelsrätt efter Axel Adlercreutz. Tjänsten tilldelades Boel Flodgren, som jag dittills hade varit kollega med.
15. Karin Widerberg var professor i rättssociologi vid Oslo universitet åren 1990–1991, varefter hon 1992 tillträdde den prestigefyllda tjänsten i sociologi efter Vilhelm Aubert som avlidit 1989. Widerberg har arbetat vetenskapsteoretisk, teoretisk och empiriskt med förståelsen av kön, med sexualiserat våld och med rätten i ett feministiskt perspektiv. Det kan tilläggas att även Lena Lindgren hade vid denna tid flytt(at) från Rättssociologiska institutionen och var nu verksam i Paris.
16. Antoinette Hetzler och Aster Akalu.
17. Kjell Eriksson och Ingela Kåhl.

18. Lars Eriksson, som hade disputerat 1995.
19. Sven-Erik Olsson och Bo Carlsson.
20. Det kan tilläggas att jag samtidigt hade med mig en tårta som jag bjöd på, något jag minns inte rönt den uppskattning jag hoppats på.
21. Tvärtom betraktades rätten som en "black box", något som inte behövde problematiseras i förhållande till dess funktioner.
22. Modellen påminner om den distinktion för rättssociologisk forskning som Per Stjernquist med hänvisning till Jan Hellner utvecklar i första numret av Tidskrift för rättssociologi Vol. 1 Nr 1 1983 s. 7 ff om skillnaden mellan rättssociologi i en trängre och i en vidare mening.
23. Maria Luisa Bartolomei, som disputerat på juridisk fakultet, Shadrack B.O. Gutto och Stig Toft Madsen var ledande forskare inom detta fält. Gutto disputerade i rättssociologi och Madsen i sociologi, båda med Hydén som handledare. Samarbete skedde här med Staffan Lindberg och Göran Djurfelt, sociologiska institutionen
24. Matthias Baier, nu prefekt och docent i rättssociologi och Ellinor Platzer, numera lektor vid Linnéuniversitetet i Växjö
25. Bo Carlsson, numera professor i Idrottsvetenskap med rättssociologisk inriktning vid Malmö högskola, Lars Ericsson, också vid Malmö högskola samt Margaretha Svenning, numera jurist vid Länsstyrelsens i Malmöhus län naturvårdsenhet.
26. Mona Pettersson arbetade för rättssociologen under åren 1994 till 2006.
27. Hydén (1986).
28. Hydén och Wickenberg (2008). Se också Banakar (2003).
29. Jfr. den debatt som Reza Banakar gav upphov till i tidskriften *Retfærds spalter* med början 1998 genom en artikel om "*The Identity Crisis of a 'Stepchild'. Reflections on the Paradigmatic Deficiencies of Sociology of Law*". Se också mitt eget bidrag till denna debatt (1998) i form av "*Even a Stepchild Grows Up*" och inlägg av Thomas Mathiessen (1998), Anne Hellum (2000), Hanne Petersen (2000) och Jörgen Dalberg-Larsen (2002).
30. Se för Tysklands del, se Machura, Stefan (2011) s. 519 f.
31. Banakar (1998)
32. Hydén (2002a), Hydén & Svensson (2009), Baier (2013)
33. Se Förord i Baier (2013)
34. Ziegert, Alex (2000), *Rättssociologi i Lund. An evaluation report. Department of Jurisprudence, University of Sydney.*

35. Ziegert framförde i sin rapport också konstruktiv kritik som i mångt och mycket har beaktats i den fortsatta utvecklingen av rättssociologi i Lund.
36. Se vidare om terminologin, Hydén & Svensson (2008) samt Måns Svensson (2008)
37. Se t.ex. Hydén (2012)
38. Se t.ex. Martinsson, Lena och Reimers, Eva (2008) och (2010). Lena Martinsson är professor i genusvetenskap vid Göteborgs universitet och Eva Reimers är professor i pedagogiskt arbete med inriktning mot normer och mångfald vid Linköpings universitet
39. Skola, arbetsliv, miljö eller i cybersamhället. Se vidare i anslutning till presentationen av forskningskluster nedan.
40. Sal M 331 samt den s.k. Portvaksstugan på första våningen.
41. Anna Piasecka som disputerade 2008.
42. Karsten Åström var handledare för Lukas Pizzolatto Konzen och Håkan Hydén handledare för David Monciardini. Se förteckning över avhandlingar, appendix 1.
43. Anna-Maria Vargas, antagen doktorand på Rättssociologiska institutionen.
44. Här kan – utöver monografin 2003 – nämnas antologierna, 2005, 2010 och 2013.
45. En som finansieras med fakultetsmedel (Ida Nafstad) och två som finansieras av Vetenskapsrådet på tre år (Stefan Larsson och Rustam Urinbojev).
46. Hydén och Wickenberg, som befordrats till professor i rättssociologi 2012.
47. Det var Eva Schömer, Måns Svensson och Matthias Baier.
48. Det kan tilläggas att Rättssociologiska institutionen tillsammans med Institutionen för Kriminologi och rättssociologi vid Oslo universitet, Odense universitet och det internationella forskningsinstitutet Onati, Spanien, håller på att utveckla ett internationellt mastersprogram som kan ges online.
49. Framträdande roll har här spelats av Per Wickenberg och Ulf Leo, liksom av Bodil Rasmusson från Socialhögskolan.
50. Se översiktsartikeln Wickenberg och Leo (2014). Tre deltagare från tio länder åt gången inbjuds vid två tillfällen per år att först genomgå utbildning här i Sverige för att sedan åka till sina hemländer för att genomföra ett projekt. Deltagarna träffas därefter efter sex månader för att tillsammans med sina mentorer (lärarna från Lunds Universitet och Malmö högskola) stämma av projekten. Efter ytterligare sex månader besöker mentorn respektive land för en slutlig uppföljning. Det har även förekommit sammandragningar av samtliga deltagare vid två tillfällen i Bangkok för att utbyta erfarenheter. Se Wickenberg (2009) och Leo (2014) samt Wickenberg och Leo (2014).

51. Projektet är en utlöpare av det s.k. Cybernormsprojektet, se mer nedan, och har initierats framförallt av Måns Svensson. LUii (*Lund University Internet Institute*) är värd för programmet som för närvarande leds av Kari Rönkkö (docent i interaktionsdesign). I övrigt medverkar Stefan Larsson, Marcin de Kaminski, Magnus Ericsson och Håkan Hydén.
52. Framstående forskare här är Måns Svensson, Stefan Larsson, Håkan Hydén, Marcin de Kaminski, Magnus Eriksson, Johanna Alkan-Olsson och Kari Rönkkö.
53. Projektledare är Måns Svensson
54. Läs mer på webbplatsen och bloggen cybernormer.se.
55. Matthias Baier är projektledare för detta kluster.
56. Hittills har enkätundersökningen genomförs i ett 40-tal städer i Colombia och ett 15-tal storstäder i andra länder, inklusive Stockholm.
57. Eva Schömer från Rättssociologen spelar en central roll i detta forskningskluster.
58. Detta kan ses som ett exempel på att späningsförhållandet mellan strävan efter en rättssociologisk kärna och dess tillämpning blivit så stort att ämnets tvärvetenskapliga karaktär skapar organisatoriska problem för såväl institutionen som för samhällsvetenskapliga fakulteten att härbärgera.
59. Verksamheten leds av en styrelse och förestås av docenten i rättssociologi, Måns Svensson.
60. Det hindrar inte att ämnet kan attrahera och använda sig av olika teorier och metoder. Pluralismen ligger så att säga i ämnets tvärvetenskapliga karaktär.
61. Nu gäller det bara att få statsmakterna att förstå betydelsen av ämnet.

Referenser

APPELSTRAND, MARIE (2007), *Miljömålet i skogsbruket – styrning och frivillighet*, Lund Studies

in *Sociology of Law* 26, Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

AUBERT, VILHELM. (1976). *Rettens sociale funksjon*, Oslo: Universitetsforlaget,

BAIER, MATTHIAS (red.) (2013) *Social and Legal Norms. Towards a Socio-legal Understanding of Normativity*, Dorchester: Ashgate

BANAKAR, REZA (1998), The Identity Crisis of a 'Stepchild' – Reflections on the Paradigmatic Deficiencies of Sociology of Law, in *Retfaerd* 81:3–19.

BANAKAR, REZA (2003), *Merging Law and Sociology: Beyond the Dichotomies in Socio-Legal Research*, Glienicke/Berlin: Galda + Wilch Verlag.

- BANAKAR, REZA (2005), Introduction to Theory and Method in Socio-Legal Research. In: Reza Banakar and Max Travers (eds.), *Theory and Method in Socio-legal Research*. Oxford: Hart.
- BANAKAR, REZA (ed., 2010), *Rights in Context. Law and Justice in Late Modern Society*, Surrey: Ashgate.
- BANAKAR, REZA (ed.), (2013) *Law and Social Theory*, (2nd edition).
- DALBERG-LARSEN, JØRGEN. (1984). *Retstaten, Velfærdsstaten og hvad så?*. København: Akad.forl.
- DALBERG-LARSEN, JØRGEN (2000), Sociology of Law from a Legal Point of View, *Retfærd* 89:26–39.
- HELLUM, ANNE, (2000) How to improve the doctrinal analyses of legal pluralism: a comparison of legal doctrine about custom and local law I Zimbabwe and Norway. *Retfærd* 89. Nr 2.
- HETZLER, ANTOINETTE (1978) *I behov av vård?: hur lagen om sluten psykiatrisk vård tillämpas*, Stockholm: AWE/Geber
- HETZLER, ANTOINETTE (1984). *Rättens roll i socialpolitiken*. [Ny utg.], 1. uppl. Stockholm: LiberFörlag
- HETZLER, ANTOINETTE (1994) Socialpolitik I verkligheten; Den handikappade och försäkringskassan. (Social politics in reality: The handicapped and the social insurance agency). Lund: Bokbox Förlag.
- HETZLER, ANTOINETTE, Sociology of Law in Sweden, (1990) in Ferrari, Vincenzo (ed.) *Developing Sociology of Law. A World Wide Documentary Enquiry*, Milano: Dott A. Giuffrè Editore
- HYDEN, HÅKAN, *Rättens samhälleliga funktioner*, ak avh, (1978) Lund: Studentlitteratur
- HYDEN, HÅKAN, Sociology of Law in Scandinavia, *Journal of Law and Society*, 1986 nr 1, 14 pp.
- HYDÉN, HÅKAN, Rättens samhälleliga funktioner – då och nu, i Hydén, *Rättssociologi – då och nu*, Lunds Studies in Sociology of Law 1, 1997
- HYDÉN, HÅKAN (1999b), Even a Stepchild Eventually Grows Up: On the Identity of Sociology of Law, in *Retfærd* 85:71–80.
- HYDÉN HÅKAN (2002a), *Normvetenskap*, Lund Studies in Sociology of Law.
- HYDÉN, HÅKAN (2002b), *Rättssociologi som rättsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur.
- HYDÉN, HÅKAN, & SVENSSON, MÅNS (2008), The Concept of Norms. In: Peter Wahlgren (ed.), *Scandinavian Studies in Law* 53. Stockholm: Stockholm Institute for Scandinavian Law, pp 15–32.

HYDÉN, HÅKAN, & WICKENBERG, PER (2008). *Sociology of Law Perspectives on Law*. Lund: Lund Studies of Sociology of Law.

HYDÉN, HÅKAN, 1968 och därefter. Vad betydde det för mig och vad säger den om relationen mellan rättsvetenskap och rättssociologi, I Kjell-Åke Modéer och Martin Sunnqvist (red.), (2010), Köpenhamn: Museum Tusculanums Forlag

HYDÉN, HÅKAN (2012), Putting Law in Context. In: Marina Svensson and Mattias Burell, *Making Law Work in China*, Cornell University Press.

HYDÉN, HÅKAN, (2012) Looking at the World through the lences of Norms, in Papendorf,

KLETTE, HANS (1970). *Rattfylleribrottet*. Diss. Lund : Univ

LEO, U. ET AL (eds. 2014): *Enforcing Child Rights Globally. Experiences from International Training Programme on Child Rights, Classroom and School Management*. Lund University. ISBN 978-91-980535-5-5. 196 p.

LESSIG, LAWRENCE (2001), *Code and Other Laws of Cyberspace*, 2001

LINDGREN, LENA, MAGNUSSON, DAN & STJERNQUIST, PER, (1971), *Sociala styrningsformer*, Uppsala: Almqvist & Wicksell förlag

MACHURA, STEFAN (2011) German Sociology of Law; a case of path dependency, i *International Journal of Law in Context*, Vol.8 Issue 04, December 2012, pp 508–523

MACHURA & ANDENAES, *Understanding Law in Society*, Munster: LIT Verlag, 2012

MARTINSSON, LENA & REIMERS, EVA (red.), (2008), *Skola i normer* [Elektronisk resurs]

MARTINSSON, LENA & REIMERS, EVA (red.), (2010), *Norm-struggles* [Elektronisk resurs]: *sexualities in contentions*

MATHIESEN, THOMAS. (1998) Is it that bad to be a stepchild? Comments on the state of sociology of law, *Retfærd* 1998 nr 4, s. 67–76

NONET, PHILIPPE & SELZNICK, PHILIP (2007 [1978]). *Law and Society in Transition. Toward Responsive Law*. New York

PETERSEN, HANNE, (2000) *Foregoing new identities in the global family? Challenges for prescriptive and descriptive normative knowledge*. *Retfærd* 90. 2000 Nr 3.

STJERNQUIST, PER (1963). How are changes in social behavior developed by means of legislation. I: *Legal Essays. Festskrift til Frode Castberg*. København s. 153–169.

STJERNQUIST, PER. (1973) *Laws in the Forests. A Study of Public Direction of Swedish Private Forestry*, Lund: CWK Gleerup

STJERNQUIST, PER (1963), En aspekt på rättssociologisk forskning, Vol 1, Nr 1 (1983)

STJERNQUIST, PER (1997), Rättssociologins introducering i Sverige, i Hydén, Håkan (ed.) *Rättssociologi – då och nu*. Lund Studies in Sociology of Law 1.

STRIDBECK, ULF (1992), *Från kontrakt till social rättighet: en analys av förhållandet mellan elddistributör och abonnent*, Lund studies in law and society

SVENSSON, MÅNS (2008), *Sociala normer och regelefterlevnad. Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv*, Lund Studies in Sociology of Law 28, Lund University.

TEUBNER, GÜNTHER. (1983). Substantive and Reflexive Elements in Modern Law. I *Law and Society Review* 1983:2

WICKENBERG, PER & LEO, ULF, (2014), Change agents and Change of norms: international experiences on training in UN Convention on the Rights of the Child in Schools, *Journal of International Cooperation in Education*, Vol.16, Number 2, April 2014

WICKENBERG, P. ET AL (eds. 2009): *Taking Child Rights Seriously. Reflections on five years of an International Training Programme*. Lund University. ISBN 978-91-978381-0-8. 181 p.

WIDERBERG, KARIN *Världens bästa reformer – en fråga om perspektiv? Den svenska föräldraledighetslagstiftningen i rampljuset*. Tidskrift för rättssociologi, Vol.2 Nr 2 1985

ÅSTRÖM, KARSTEN. (1988). *Socialtjänstlagstiftningen i politik och förvaltning: en studie av parallella normbildningsprocesser*. Akademisk avhandling, Lund. Lund Univ. Press.